

POLICY BRIEF #16

14 juni 2018

Ook Vlaming maakt zich zorgen over fake news

Over evoluties in nieuwsgebruik, de toename van disinformatie en een blijvend vertrouwen in journalistiek van eigen bodem

Prof. Dr. Ike Picone en Ruben Vandenplas

Vandaag publiceert het *Reuters Institute for the Study of Journalism* de 7de editie van haar [Digital News Report](#). Ieder jaar coördineert het centrum aan *Oxford University* een survey van 74.000 consumenten in 37 landen. In België werden 2078 nieuwsgebruikers bevroegd, waaronder 1109 Vlamingen¹. Het zal niet verwonderen dat *fake news* of disinformatie ook bevroegd werd: Liggen mensen er wakker van? Vertrouwen ze 'de' media nog? En hoe zit het met grote platformen zoals Facebook in de verspreiding van fake

news? SMIT is de Belgische partner in deze gekende studie. In deze policy brief gaan we in op de belangrijkste bevindingen.

KERNCIJFERS

- 54% van de respondenten maakt zich zorgen over **wat echt is en wat nep is** op het internet.
- In landen met een **gepolariseerde politieke situatie** (Brazilië, 85%; Spanje, 69%; de VS, 64%), maken meer mensen zich zorgen. In landen waar recente verkiezingen niet gepaard gingen met veel meldingen van disinformatie, zoals Duitsland en Nederland, liggen de percentages veel lager (resp. 37% en 30%). In Vlaanderen is **48% bezorgd om de verspreiding van volledig verzonnen nieuws**, maar slechts 13% geeft aan er in de laatste week aan te zijn blootgesteld.
- Uiteraard is kwaliteitsvol nieuws een belangrijk antwoord op fake nieuws. Het **vertrouwen in informatie blijft vrij stabiel**. 44% van de consumenten vertrouwt de nieuwsvoorziening. Dat is eerder aan de lage kant, maar geen significante daling t.o.v. eerdere surveys. In Vlaanderen ligt dat vertrouwen beduidend hoger: 60% van de nieuwsgebruikers geeft aan vertrouwen te hebben in de informatie die men krijgt. Het **vertrouwen is het grootst** voor de VRT. Dit is in lijn met resultaten uit andere politiek stabiele landen: in de survey hebben openbare omroepen en hun websites doorgaans de hoogste vertrouwenscores.
- Slechts 13% van de Belgische respondenten stelt de voorbije week **geconfronteerd te zijn met disinformatie**. Dat is bijzonder weinig in vergelijking met bv. Turkije (49%), Mexico (43%) of Italië (25%). Meer Vlamingen geven aan zich zorgen te maken over respectievelijk slechte journalistiek en manipulatie van nieuws om een bepaalde agenda te dienen.
- De cijfers omtrent **nieuwswijsheid in Vlaanderen zijn ontvullend**: nog geen 20% van de Vlamingen weet dat nieuwsberichten op Facebook via algoritmes geselecteerd worden. Het gemiddelde over alle landen is 29%.

¹ De steekproef is een weerspiegeling van de bevolking die internettoegang heeft. Meer toelichting bij de methodologie is te vinden in het eigenlijke rapport op <http://www.digitalnewsreport.org>.

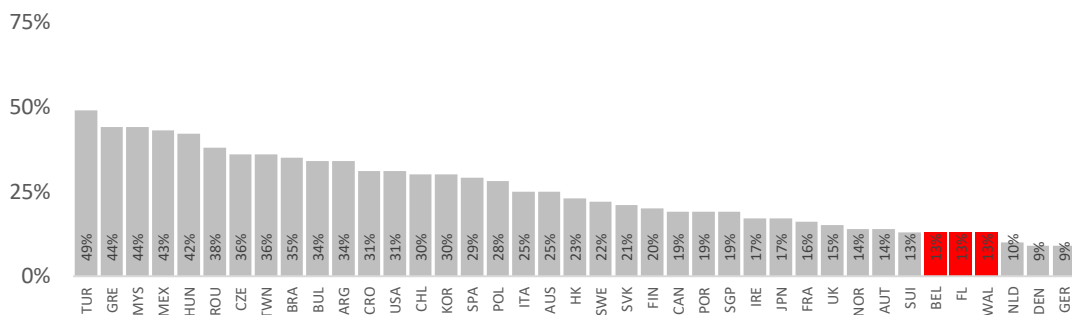
1. Fake news: what's in a name?

'Fake' nieuws is geen nieuw probleem. Het fenomeen kreeg echter enorm veel bijklink na de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 2016 en het Brexitreferendum in 2016. Zowel wetenschappers als journalisten constateerden dat personen of organisaties doelbewust valse berichten verspreiden en dit omwille van politieke of commerciële motieven. Denk maar aan de 'nieuwsfabrieken' in Macedonië of het Russische Internet Research Agency dat doelbewust intervenueert via bvb. sociale media in buitenlandse politieke aangelegenheden. Fake news is sindsdien een onderwerp van discussie in zowel nationale parlementen als in de instellingen van de Europese Unie. De Europese Commissie vroeg zowat iedereen om zijn of haar mening te geven over het fenomeen fake news (krantenuitgevers, omroepen, sociale media, consumentenorganisaties, etc.). Na die consultatie koos de Europese Commissie ervoor om fake news eerder restrictief in te vullen als: *"aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen, en die schade in het publieke domein kan veroorzaken"*. Daarnaast kunnen er uiteraard andere vormen van disinformatie zijn, zoals bvb. sensationele of eenzijdige berichtgeving.

2. Wordt de Vlaming veel geconfronteerd met fake news?

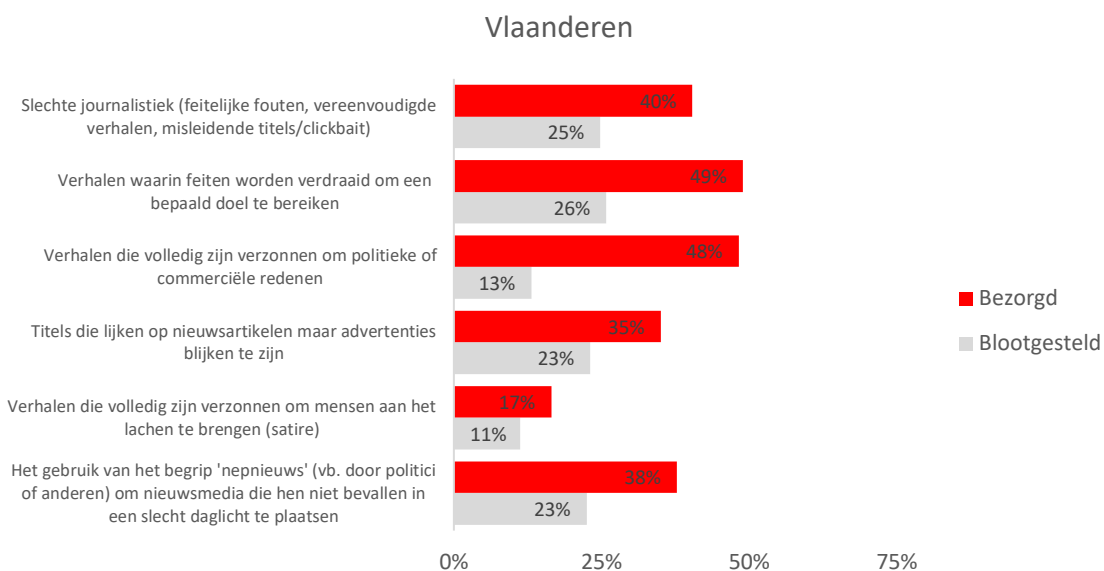
In België geeft slechts 13% van de respondenten aan dat ze de voorbije week geconfronteerd zijn geweest met fake nieuws. In vergelijking met andere landen is dit bijzonder weinig. Er zijn uiteraard voorbeelden van fake nieuws, bijvoorbeeld rond de rol van Patokh Chodiev in 'Kazakhgate' door de misleidende site Open Source Investigations of foute berichtgeving rond Emanuel Macron dat verspreid werd door hoax site lesoir.info dat zich uitgaf voor lesoir.be.

PROPORTIE DIE STELT IN CONTACT TE ZIJN GEKOMEN MET VOLLEDIG VERZONNEN NIEUWS GEDURENDE DE LAATSTE WEEK - ALLE MARKTEN

Welke van de volgende zaken bent u afgelopen week zelf tegengekomen? Verhalen die volledig zijn verzonnen om politieke of commerciële redenen. Basis: totale steekproef in alle markten.

Mensen geven meer aan dat ze te maken hebben met slechte journalistiek (25%) en manipulatie van nieuws om een bepaald punt te maken (26%). Effectieve blootstelling hieraan ligt stevast lager dan de bezorgdheid die mensen hierover hebben. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het belang dat mensen hechten aan een kwaliteitsvolle journalistiek in een democratische samenleving.

In welke mate bent u bezorgd over de volgende zaken? – Welke van de volgende zaken bent u de zelf tegengekomen? Basis: totale steekproef in Vlaanderen.

Opvallend in Vlaanderen, is de grote discrepantie tussen de gepercipieerde blootstelling aan verzonnen verhalen enerzijds (13%) en de grote bezorgdheid er omtrent (48%) anderzijds. Vlamingen geven immers aan het meest blootgesteld te worden aan verhalen waarin feiten worden verdraaid (26%) en zijn daar even bezorgd (49%) over als over verzonnen verhalen.

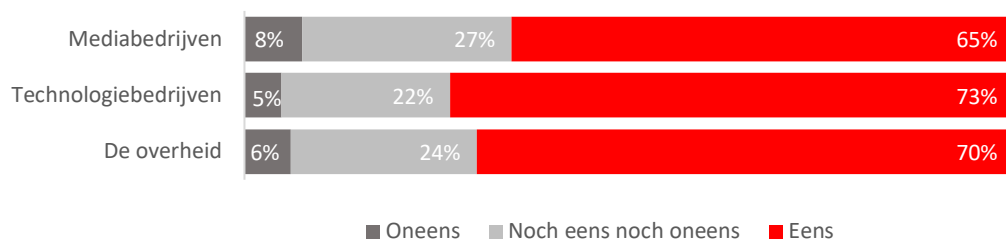

In welke mate bent u bezorgd over de volgende zaken? – Welke van de volgende zaken bent u de zelf tegengekomen? Basis: totale steekproef in alle markten.

3. Wie moet het probleem van fake nieuws oplossen?

Voor Vlamingen helt het antwoord vooral naar technologiebedrijven en de overheid. Vlaanderen leunt zo aan bij landen zoals Spanje en Zuid-Korea waar meer dan 70% van mening is dat de regering meer zou moeten doen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Zweden (48%) en Denemarken (43%).

WIE MOET MEER DOEN OM HET MAKEN VAN HET ONDSCHIED TUSSEN WAT ECHT EN NEP IS ONLINE TE VERGEMAKELIJKEN

Gelieve aan te geven in welke mate u het met de volgende uitspraken eens bent. Technologiebedrijven/mediabedrijven/de overheid moeten meer doen om het makkelijker te maken om wat echt is te onderscheiden van wat nep is op het internet. Basis: totale steekproef in Vlaanderen.

Dit cijfer is het laagst in de VS (41%), misschien wel vanwege het geloof in het eerste amendement en de vrijheid van meningsuiting, waarbij inmenging van de overheid minder vanzelfsprekend lijkt.

4. Is meer mediawijsheid een oplossing?

Terwijl nieuwsgebruikers dus kijken naar andere bedrijven en overheden voor een oplossing, wordt in beleidsdocumenten² vaak gewezen op het belang van nieuwswijsheid bij burgers en de noodzaak om kritisch te staan tegenover online informatie. In de survey werd gepeild naar de graad van nieuwswijsheid van de respondenten. Drie feitelijke vragen werden hiervoor gesteld, waarbij telkens maar 1 antwoord correct was.

Welke van de volgende nieuwsmedia is voor zijn financiering NIET voornamelijk afhankelijk van advertenties? Gelieve één antwoord te kiezen.

	Percent	N
VTM	5%	55
VRT (Correct)	46,30%	513
De Standaard	5,90%	65
Metro	3,20%	35
Weet ik niet	39,80%	441
Totaal (Basis: totale steekproef in Vlaanderen)	100,00%	1109

Wie van de volgende personen is doorgaans verantwoordelijk voor het schrijven van een persbericht? Gelieve één antwoord te kiezen.

	Percent	N
Een verslaggever van een nieuwsorganisatie	42,30%	469
Een woordvoerder van een organisatie (correct)	15,80%	175
Een advocaat van een nieuwsverzamelsite	1,80%	20
Een producer van een nieuwsorganisatie	10,40%	115
Weet ik niet	29,80%	330
Totaal (Basis: totale steekproef in Vlaanderen)	100,00%	1109

² Zie o.a. de recente [Mededeling van de Europese Commissie Bestrijding van online-desinformatie: een Europese benadering](#).

Hoe worden de meeste individuele beslissingen genomen over welke nieuwsberichten er aan personen op Facebook worden getoond? Gelieve slechts één antwoord te kiezen

	Percent	N
Via een computeranalyse over welke berichten je mogelijk interessant vindt (correct)	22%	244
Door redacteurs en journalisten die voor Facebook werken	9,20%	102
Door redacteurs en journalisten die voor nieuwsmedia werken	16%	175
Op willekeurige basis	7,90%	88
Weet ik niet	45,10%	500
Totaal (Basis: totale steekproef in Vlaanderen)	100,00%	1109

Deze cijfers zijn alleszins ontvullend. Nog geen 20% van de Vlamingen weet dat nieuwsberichten op Facebook via algoritmes geselecteerd worden. Het gemiddelde over alle landen is 29%. Zelfs inzake kennis over de werking van klassieke media scoort Vlaanderen laag aangezien slechts 15% van de respondenten correct aangeeft dat persberichten door een woordvoerder en niet door een nieuwsverslaggever (42%) worden geschreven (tegenover respectievelijk 31% en 26% gemiddeld over alle landen heen).

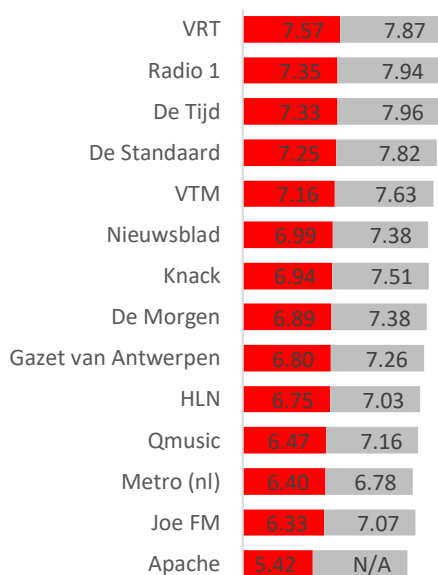
5. Vertrouwen Vlamingen het nieuws?

Het vertrouwen van Vlamingen in het nieuws ligt, zoals ook bij Finnen en Portugezen, bijzonder hoog in vergelijking met andere landen in de studie. Opvallend is zeker ook het verschil tussen Vlaanderen en Wallonië waar respectievelijk 60% en 44% van de respondenten het nieuws in het algemeen vertrouwen.

In de studie werd ook de betrouwbaarheid van specifieke nieuwsmerken bevroegd.

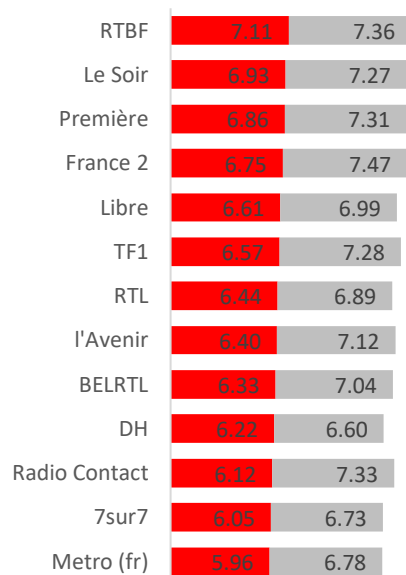
SCORES VERTROUWEN PER MERK (NEDERLANDSTALIG)

- Iedereen die van het merk gehoord heeft
- Iedereen die het merk gebruikt

SCORES VERTROUWEN PER MERK (FRANSTALIG)

- Iedereen die van het merk gehoord heeft
- Iedereen die het merk gebruikt

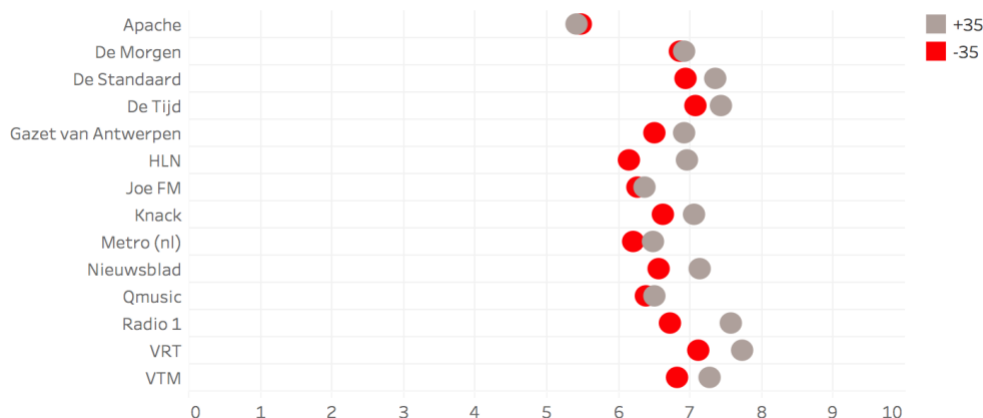

Hoe betrouwbaar is nieuws van de volgende merken volgens u? (0 = 'helemaal niet betrouwbaar', 10 = 'uiterst betrouwbaar'. Basis: totale steekproef voor Vlaanderen/Wallonië)

In beide landsdelen voeren de merken van de publieke omroep de lijst aan van meest betrouwbare nieuwsbronnen (en ook van de meeste gebruikte offline nieuwsbronnen) ³. In een land waarin het vertrouwen in het nieuws bijzonder hoog scoort, hoeft het niet te verbazen dat het vertrouwen in verschillende nieuwsmerken ook relatief hoog is. Dat geldt onder meer voor De Standaard, De Tijd en VTM.

De cijfers laten ook toe het vertrouwen in deze nieuwsmerken meer in detail te bekijken door ze uit te splitsen naar de **leeftijd** en de **politieke voorkeur** van de respondenten.

Gemiddelde vertrouwen in nieuwsbrands per leeftijd - VL

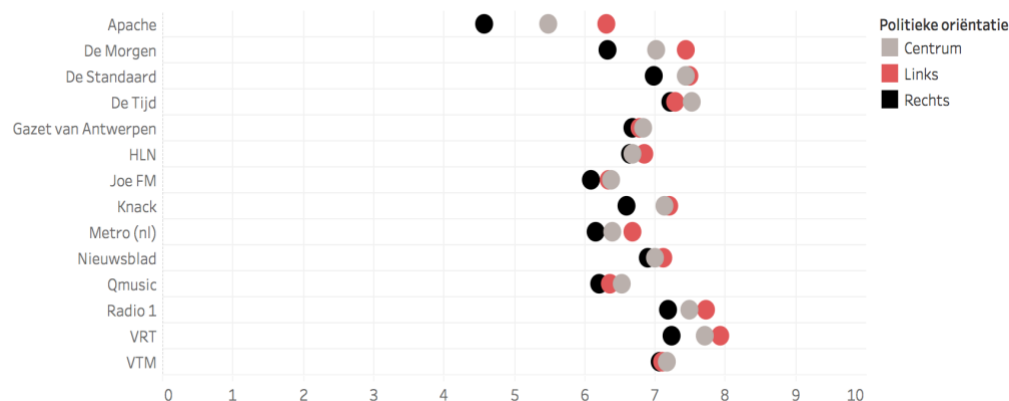

Hoe betrouwbaar is nieuws van de volgende merken volgens u? (0 = 'helemaal niet betrouwbaar', 10 = 'uiterst betrouwbaar'. Basis: totale steekproef voor Vlaanderen. Noot: Mensen die aangaven de merknaam niet te kennen werden uitgesloten.

Ook wanneer dieper wordt ingegaan op het vertrouwen dat nieuwsgebruikers vestigen in de geselecteerde Vlaamse nieuwsmerken, vallen **duidelijke verschillen** op die zich kristalliseren rond de **leeftijd** enerzijds, en **politieke overtuiging** van de gebruikers anderzijds.

In grote lijnen tonen de resultaten dat **oudere gebruikers** (ouder dan 35 jaar) een groter vertrouwen vestigen in de nieuwsmerken die ze gebruiken dan de jongere gebruikers. Deze kloof toont zich het grootst bij Het Laatste Nieuws, en het kleinst bij zusterkrant De Morgen.

Gemiddelde vertrouwen in nieuwsmerken per politieke overtuiging - VL

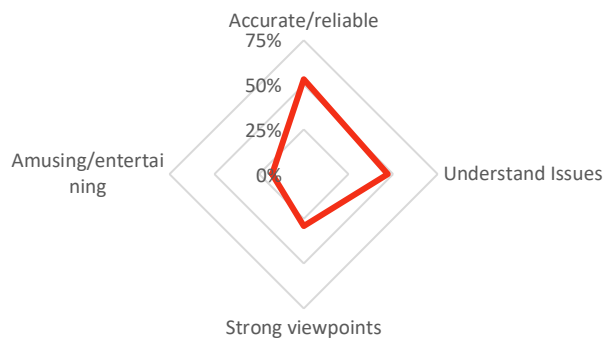
Politieke partijen en politici worden soms omschreven als 'links', 'rechts' en 'centrum'. Met dit in gedachten, waar zou u zichzelf dan plaatsen op de volgende schaal?

Hoe betrouwbaar is nieuws van de volgende merken volgens u? (0 = 'helemaal niet betrouwbaar', 10 = 'uiterst betrouwbaar'. Basis: totale steekproef voor Vlaanderen.

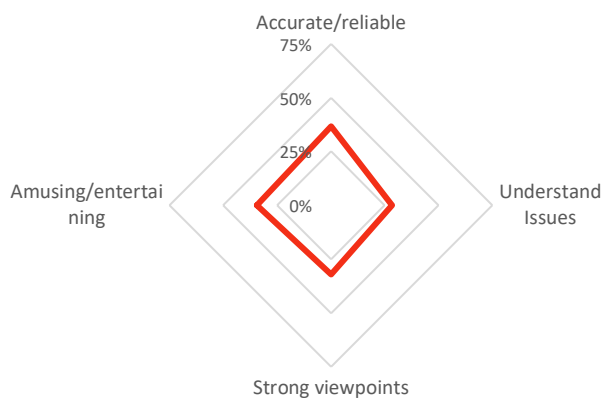
Noot: Mensen die aangaven de merknaam niet te kennen werden uitgesloten.

³ Zie voor verdere cijfers omtrent gebruik de sectie over [België](#) in het Digital News Report 2018.

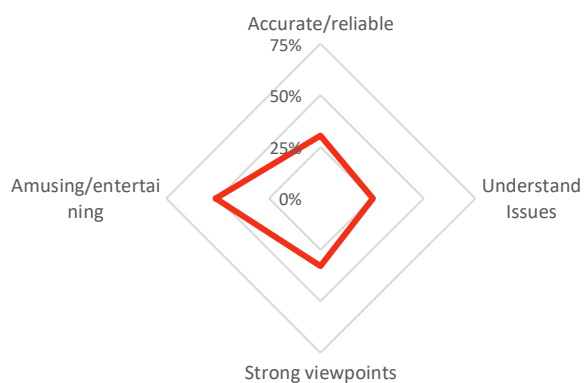
VRT NIEUWS

VTM NIEUWS

HET LAATSTE NIEUWS

Wat betreft de politieke overtuiging van de respondenten vertonen gebruikers met een rechtse politieke overtuiging een lager vertrouwen.

Het zijn eerder de **gebruikers met een linkse politieke overtuiging die een hoger vertrouwen** vestigen in de nieuwsmerken die ze gebruiken.

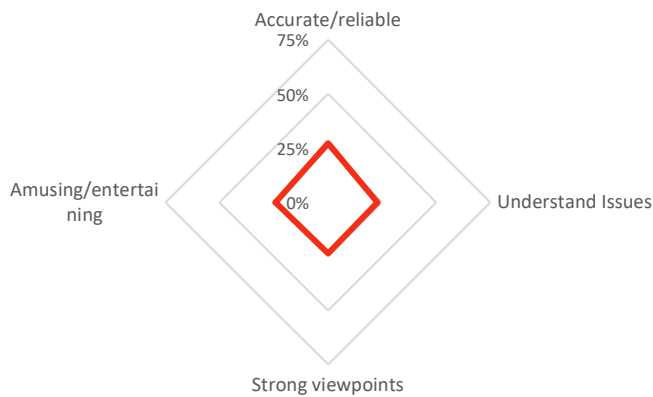
De interessantste verschillen tonen zich bij de Vlaamse 'kwaliteitskranten', waar de **polarisatie in vertrouwen** zich bij De Morgen merkbaar groter toont dan bij De Standaard en De Tijd.

Ook het vertrouwen in nieuwsmerken van de openbare omroep is meer gepolariseerd dan bij commerciële nieuwsmerken zoals HLN en VTM.

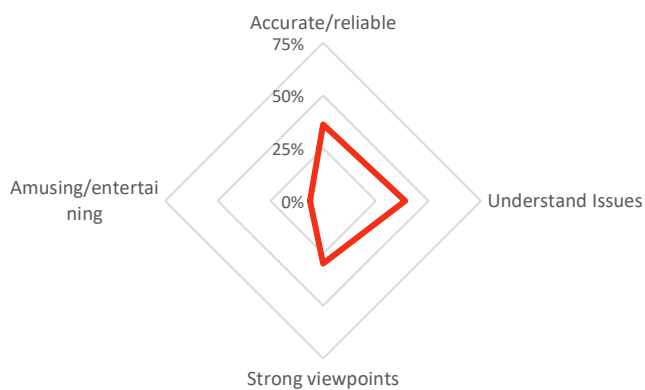
De, in de perceptie, **meest betrouwbare merken zijn daarom wel niet de meest geraadpleegde.**

Er zijn andere elementen die ook een rol spelen in welke nieuwsmerken aantrekkelijk zijn voor mensen, waaronder het **entertainende gehalte** van het nieuws, de manier waarop complexe issues worden duidelijk gemaakt, de sterkte van visies die aan bod komen, enz.

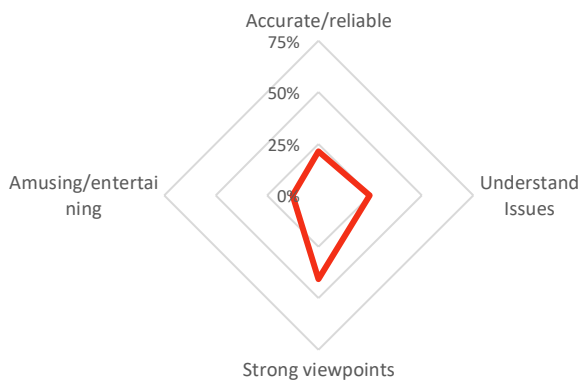
HET NIEUWSBLAD

DE STANDAARD

DE MORGEN

Welke inzichten kunnen de Vlaamse nieuwsmedia en de Vlaamse overheid trekken uit deze data?

Rasmus Kleis Nielsen, directeur van het Reuters Institute for the Study of Journalism, het instituut verantwoordelijk voor dit Digital News Report, benadrukt hoe belangrijk het is om discussies omtrent de

media empirisch te onderbouwen en niet te voeren op basis van 'valse' argumenten.⁴ Hoe kunnen inzichten uit dit rapport het debat in Vlaanderen op een positieve manier voeden? We formuleren 6 lessen op basis van dit onderzoek.

1. Desinformatie bestrijden zal meer vergen dan enkel nepnieuws aanpakken.

Terwijl media en politici 'fake news' vaak voorstellen als een probleem van Russische propaganda of Macedonische tieners, is het duidelijk dat Vlamingen evengoed bezorgd zijn om verhalen waarin feiten worden verdraaid of zelfs slechte journalistiek, zaken die grotendeels door journalisten, politici, en adverteerders worden begaan.

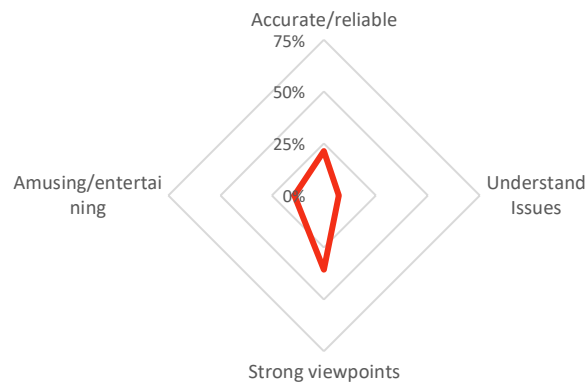
2. De Vlaming kijkt naar de overheid om een oplossing te vinden. In Frankrijk en Duitsland werden al maatregelen genomen door de overheid om 'nepnieuws' te reguleren. Deze konden echter niet altijd op bijval rekenen, voornamelijk vanuit het principe dat men voorzichtig moet zijn om een overheid te laten interveniëren in de regulering van media-inhoud of de bepaling van wat al dan niet betrouwbare informatie is. Voorzichtigheid is absoluut geboden, maar uit de enquête blijkt alvast dat Vlamingen minder gevoelig lijken te zijn voor dit argument.

⁴ Rasmus Kleis Nielsen (2018). [Media change deniers: Why debates around news need a better evidence base — and how we can get one.](#)

3. Nieuwswijsheid is bijzonder laag in Vlaanderen. In

beleidsdocumenten zoals de recente mededeling van de Europese Commissie inzake desinformatie vaak gewezen op het belang, zelfs de verantwoordelijkheid van burgers om kritisch om te gaan met informatie. In die zin zijn de cijfers ontvullend. Echter, het inzetten op kritische nieuwsgebruikers vergt investeringen, om nog meer in te zetten op kritische informatievaardigheden op school of initiatieven als Mediawijs.be en Nieuws in de Klas.

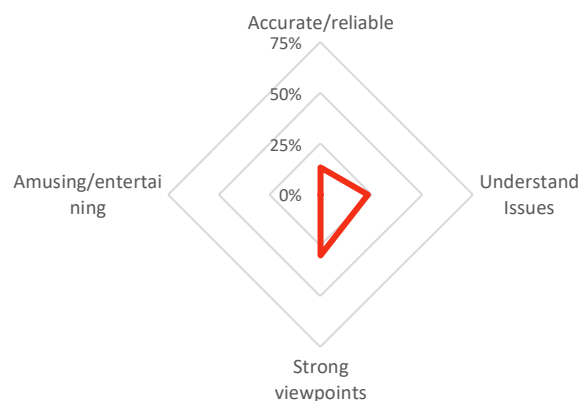
APACHE

4. Het vertrouwen in nieuws is bijzonder hoog in Vlaanderen. Dat

geldt voor nieuwsmedia in het algemeen, maar zeker voor de VRT. Dit is in lijn met resultaten uit andere landen: in de survey hebben openbare omroepen en hun websites doorgaans de hoogste vertrouwenscores, tenminste in die landen waar hun onafhankelijkheid niet in vraag wordt gesteld. In die landen is het algemeen vertrouwen in nieuws bovendien doorgaans hoger, wat er op kan wijzen dat een openbare omroep die vertrouwen wekt, het vertrouwen in de hele markt versterkt.

DE WERELDMORGEN

5. VRT offline staat sterker dan online. In die zin is het misschien jammer dat het merk met het meeste vertrouwen een minder groot online publiek bereikt, net daar waar mensen met meer, maar misschien minder betrouwbare informatie geconfronteerd worden. Of de Vlaamse overheid er goed aan doet om haar publieke omroep minder speelruimte te geven online moet dus ook in het licht van deze cijfers gezien worden.

6. Het vertrouwen in nieuwsmerken is doorgaans lager bij de 'rechtse' dan bij de 'linkse' Vlaming.

Het kan toeval zijn dat aanvallen van politici op de nieuwsmedia in Vlaanderen afgelopen jaren vooral van de rechterflank kwamen. Maar feit is dat het vertrouwen in de Vlaamse nieuwsmedia onder rechts-georiënteerde burgers lager is dan onder burgers in het centrum en links. Het zou jammer zijn dit wantrouwen in de journalistiek uit te buiten voor politiek gewin.

Het Digital News Report is een initiatief van het Reuters Institute for the Study of Journalism aan de Universiteit van Oxford. Het rapport, gebaseerd op een survey in 37 landen, is aan zijn 7de editie toe. Voor de 3de keer is ook België, opgenomen in de studie.

Betrokken onderzoekers van de SMIT Media unit zijn Prof. Dr. Ike Picone en Ruben Vandenplas. Ike Picone is docent media en journalistieke studies en een van de lokale partners in het project. Hij verzorgt het country profile voor België in het rapport. Ruben Vandenplas onderzoekt mediarepertoires in het kader van zijn doctoraat en voerde de bijkomende analyses voor Vlaanderen uit die opgenomen zijn in deze policy brief.

De Media Unit van IMEC-SMIT-VUB bestaat uit 40 junior en senior onderzoekers, gespecialiseerd in diverse methodes op het vlak van beleids-, markt- en gebruikersonderzoek en werkend rond specifieke topics zoals nationaal en Europees media- en mededingingsbeleid, culturele diversiteit, de rol van de publieke omroep, uitdagingen voor duurzame audiovisuele en creatieve sectoren, immersive media, data en valorisatie, privacy, mediawijsheid en digitale inclusie. De unit wordt geleid door Prof. Dr. Karen Donders (karen.donders@vub.ac.be). Voor vragen over deze studie, contacteer Ike.Picone@vub.be

Eindredactie policy brief: Tim.Raats@vub.be